

رازهای یک هنرمندگار

هنری که افتخار مردان است

پته‌دوزی در کرمان هنوز به حیات خود ادامه می‌دهد. هنوز دختران زیادی در کرمان هستند که از صبح تا شب سوزن می‌زنند و نقشی می‌آفرینند. اینها به خاطر حس نابی است که در پیچ و خم طرح‌های پته‌دوزی وجود دارد.

♦ درست است که پته‌دوزی را دختران جوان و خانم‌های خانه‌دار انجام می‌دهند؛ اما این به آن معنی نیست که هیچ مرد کرمانی پته‌دوزی بلد نباشد. اتفاقاً در قدیم، پته‌دوزی یک هنر رقابتی برای مردان بوده و مردها هم به پته‌دوزی علاقه زیادی داشتند. فرج... کرمانی و میرعلی کرمانی از استادان بنام پته‌دوزی کرمان هستند.

♦ مثل خیلی از هنرهای دیگر که زنان در آن نقش دارند، پته‌دوزی نمادی از نشان دادن درد و رنج و حتی شادی زنان و دختران کرمان است. پته‌دوزی در واقع نمادی از نشان دادن حس زنان هم به شمار می‌رود. ♦ برای طرح‌های اصیل‌تر در پته‌دوزی، از رنگ‌های تیره استفاده می‌شود، زیرا معمولاً طرح‌های پته نه شلوغ است و نه هندسی؛ بنابراین رنگ‌های روشن نمی‌تواند جاذبه زیادی به آن بدهد و تیره بودن رنگ‌ها ارتباط نقوش را منظم‌تر و زیباتر می‌کند. البته در سال‌های اخیر رنگ‌های روشن هم به پته‌دوزی اضافه شده است تا جاذبه بصری این هنر را افزایش بدهد.

مهم‌ترین و مشهورترین صنایع دستی کرمان، پته‌دوزی است

نقش رنگی سوزنی دخترانه

لیلا شوقی

خبرنگار

یک کرمان است و پته‌دوزی‌اش. اگر زنان سیستان و بلوچستان و بندرعباس با سوزن‌دوزی خاص و رنگارنگ‌شان شناخته می‌شوند، زنان کرمانی هم با پته‌دوزی یا فطه‌دوزی یا سلسه‌دوزی شناخته می‌شوند. امکان ندارد که کسی به کرمان سفر کند و به عنوان سوغاتی، یک پارچه پته‌دوزی خریداری نکند.

می‌شود، به عنوان ساقه‌دوزی معروف است.

آبدوزی یا متن‌دوزی: بعد از ساقه‌دوزی حالا باید داخل نقوشها و متن‌ها با اسلوب خاصی سوزن‌دوزی و پر شود. به این مرحله، آبدوزی و یا متن‌دوزی می‌گویند.

برگ‌دوزی: مرحله بعد، سایه‌زدن در اطراف گل‌ها و نقوشهاست. این مرحله از مهم‌ترین مراحل پته‌دوزی است. برگ‌دوزی معمولاً در اطراف حاشیه و به صورت زیگزاگ انجام می‌شود و آن را پتک‌دوزی یا جوانه‌دوزی هم می‌گویند.

اتوزدن: بعد از تمام شدن، دوخت، پته با دستگاه مخصوصی به نام «نورد» اتو می‌شود. پس از آن کار، آماده فروش است.

دوخت در پته‌دوزی:

آنچه که پته‌دوزی را از دیگر دوخت‌ها متمایز می‌کند، شکل دوخت زدن است.

رودوزی: به تمام بخش‌های ساقه‌دوزی، بخش‌های طرح و پر کردن فواصل خالی بین پتک‌هاست. دوخت به صورت بخیه بلند و بست‌زدن است.

پتک‌دوزی: این مدل دوخت به دو نوع پتک مورب و مربع تقسیم می‌شود. از پتک مورب برای دوخت متن پته و از پتک مربع برای دوخت خطوط حاشیه استفاده می‌شود. نحوه دوخت پتک مربع به این صورت است که ابتدا سوزن را از یک گوشه مربع بیرون آورده و یک زاویه ۹۰ درجه با سوزن ایجاد کرده سپس با استفاده از بخیه رومانی، زاویه دوخت را ثابت می‌کنند. برای کامل شدن مربع، همین کار را روی زاویه تکرار می‌کنند.

برگ‌دوزی: شامل بخیه‌های مورب و شیبی به صورت کوتاه و بلند است.

کار کرده‌اند. پته‌ای که سه سال برای دوخت آن زمان برد. امروز این پته در موزه نعمت... کرمان نگهداری می‌شود.

وسایل مورد نیاز:

عریض: عریض در واقع، پارچه پشمی دستبافی است که در روزگار گذشته، با دستگاه‌های بافندگی چوبی تولید می‌شد و از آن برای دوخت کت، دامن و پالتو استفاده می‌کردند. عریض دستباف بود. امروز پارچه‌های صنعتی جای عریض را گرفته‌اند.

ریس: ریس نوعی نخ پشمی دست‌ریسی شده یا ریسیده شده با ماشین ریسندگی است. عموماً رنگ‌های ریس، غنایی، مشکی، سبز روشن، سبز تیره، زرد، نارنجی، قرمز، آبی تیره، سبز ماشی و لاک‌ی است؛ رنگ‌هایی که برای پته‌دوزی هم استفاده می‌شوند. ضخامت ریس در پته‌دوزی متفاوت است و میزان ریس مصرف شده هم به نقش و ضخامت یا نازکی نخ بستگی دارد. به طور متوسط رودوزی هر متر پته به حدود ۴۰۰ گرم نخ احتیاج دارد. **گرتنه‌زنی:** پته‌دوز ابتدا عریض را به ابعاد مورد نظرش می‌برد. بعد طرح مورد نظرش را روی عریض پیاده می‌کند. در مرحله طراحی، طرح روی کاغذ کالک ترسیم می‌شود، بعد خطوط طرح به طور متناسب با سوزن سوراخ شده و روی عریض منطبق می‌شود و روی آن گچ یا خاکه زغال ریخته می‌شود. به این کار گرتنه‌زنی می‌گویند. در گرتنه‌زنی برای پارچه‌های تیره از خاک گچ و برای پارچه‌های روشن از خاک زغال استفاده می‌شود. بعد از این که نقاط گرتنه‌زنی مشخص شد، طرح باید با قلم و مرکب روی پارچه مشخص شود.

ساقه‌دوزی: پس از انتخاب و تهیه نخ، پته‌دوز ابتدا جای خطوط اصلی را سوزن می‌زند. این مرحله به دلیل آن که نقش‌ها به طور خطی دوخته

لغت‌شناسی: در فرهنگ لغت‌نامه معین و عمید، پته‌دوزی یا ریشه کلمه «پت» این گونه ترجمه شده است: «پشم نرمی که از بن موی بز روید و آن را به شانه برآورند و از آن شال بافند، بزپشم، بزوشم، کرک.» و همچنین: «کرک‌های ریز در هم تافته سطح بشره بعضی گیاهان، کرک‌ها و الیاف نرم سطح بعضی اندام‌های گیاهی، پرز، هر چیز نرم.» با این معانی، پته‌دوزی، نوعی سوزن‌دوزی ایرانی است که از دوخت ریس‌های پشمی رنگین، بر روی عریض یا شال، در طرح‌های زیبایی مانند بوته، سرو و ترنج ایجاد می‌شود. عموماً نمای پته، منظره‌ای از گل و بوته‌های رنگین است. **جغرافیا:** پته‌دوزی هنر دست زنان کرمانی است، بنابراین نباید انتظار داشت که پته‌دوزی را در جای دیگری جز کرمان پیدا کنیم. کرمان، زرنده و رفسنجان و سیرجان از شهرهایی هستند که زنان هنوز در آنجا، سوزن به دست می‌گیرند و پته‌دوزی می‌کنند.

تاریخ: تاریخ دقیقی از تولد پته‌دوزی وجود ندارد؛ ولی اولین نشانه‌های پته‌دوزی را می‌توان در قرن دوازدهم پیدا کرد. پته‌دوزی پیدا شده از آن دوران، به صورت سوزنی است و تمام نقش و نگاره‌هایش بر روی پارچه‌های ابریشمی دوخته شده است. این اما تنها پته‌دوزی مشهور نیست. اتفاقاً پته‌دوزی‌های مشهور زیادند. پته‌دوزی فرج... کرمانی، هنرمند مشهور که از قرن سیزدهم مانده است، یکی دیگر از این پته‌دوزی‌هاست؛ پته‌دوزی که از قرن سیزدهم هجری قمری به جا مانده است. این پته‌دوزی در بین سال‌های ۱۲۷۸ تا ۱۲۸۰ بافته شده است. امروز این پته در موزه هنرهای تزئینی به عنوان یک اثر هنری برای عهد باستان نگهداری می‌شود. یکی دیگر از پته‌های مشهور نیز، پته مقبره شاه نعمت... است. پته به دست آمده روی مقبره او قرار داشت و در سال ۱۲۹۴ توسط ۱۲ هنرمند همزمان